

מתחת ל7 המינוס

בעקבות כתבה מרתקת שערכה,
התברר למיכל עד כמה קו
המינוס הוא קשה ונורא עבור
משפחות רבות שעומדות יומיום
בפני משימה לא פשוטה: לא
לחרוג מעבר לאוברדרפט שכבר
מאיים עליהן באופן מוחשי.

בצל הקורונה והסגר הכלכלי
ש'גומר' את כולנו, הקופה
שלא מפסיקה לתקתק את
עצמה והמינוס באינפלציה
הנוראית, יצאנו לשמוע
על תחושות ותובנות

מיכל בורשטיין

לא מספקת". לאה צודקת. כבר קראנו סיפורים וכתבות על הסתככות כלכלית, על אנשים שנפלו בהונאות גדולות או נכנסו למצב קשה עקב בעיה רפואית. אבל מי ייתן את הבמה ויעלה למודעות את כל אותם קשיים יומיומיים 'רגילים' שמעיבים ומקשים, ומנווטים את סדר היום?

"כשהתחתנתי הייתי בטוחה שאני אעשה הכל כדי שבעלי ילמד. אלא מה? יום אחד פוטרתי מהעבודה. הבוס הודיע על קיצוץ עובדים, ואני הרי נכנסתי בין האחרונות, כך שיצאתי בין הראשונות. צעירה יחסית. אילולי הייתה אצלנו בשכונה חלוקת לחם, היינו מגיעים למצב של פת לחם. ואז בעלי עזב בצער את סדר ג' והתחיל לתת שיעורים פרטיים בערב. הוא חזר מסופק, והרגיע אותי שמדובר בלימוד חזק יותר. אבל בהחלט שינינו כאן קו שלא חשבתי שאשנה כל כך מהר".

אין הקומץ משביע

מניחה שמשפחות רבות יכולות לשתף בלחץ כלכלי שהתמודדו איתו, אבל אף אחד לא יכתוב את זה. אין כאן תגלית מפתיעה. עכשיו בצל בהלת הקורונה, משפחות רבות עוד יותר מוצאות עצמן בלחץ כלכלי. האישה בחל"ת, הוצאות פורים ופסח, הוצאות תעסוקה לבידוד הכפוי, וחשבון הבנק ממשיך לבקש את שלו.

לפני שנים התבקשתי לכתוב כתבה על נפילות כלכליות והונאות. התקשרתי לאשת רב המתגורר בעיר חרדית, וקיבלתי מידע על סיפורי נפילה רבים המגיעים אל הרב, כאשר המשפחות נמצאות במצב שנושים דופקים על דלתן ודורשים את כספן.

"אני עומדת בקופה. התור עמוס לעייפה, מאחוריי שורה של צרכנים מותשים ועצבניים. בעיקר כי הקופאית הייתה איטית קצת. מתחילה להעביר מוצרים, לאסוף אותם בשקיות שהבאתי מהבית, ואז השורה הסופית הולמת בי. יש לי כרטיס דיירקט. החשבון שלי בבנק עומד על פלוס 350. הקניה עלתה 412. אין לי אפשרות לשלם יותר. הכסף יחזור. אני מסמיקה. מבקשת מהקופאית להוריד כמה מוצרים. היא שואלת: אילו? אני מתחילה להסתפק. מה חשוב לי ועל מה אני יכולה לוותר. מאחור קורא ממתין בעצבים: נו, מה קורה, למה התור לא מתקדם? אני מסמיקה, אבל מה אעשה? אשאיר את כל המוצרים ככה ואלך הביתה? ביום חמישי ערב שבת? זה מה שמתחשק לי לעשות. אבל במקום זה אני לוקחת מהר מגש עוף ועוד חבילה של נייר טואלט ושמה בצד. לא נורא, נשארו עוד כמה בבית. אסתדר גם בלי נייר סופג, ונשתמש במשחת השיניים בטעם תותי פרוטי שהביאה הילדה מהגן. הקופאית מורידה את המוצרים, ואני נושמת לרווחה. "324", היא מכריזה. אני מגישה את הכרטיס, מעמיסה את המוצרים תוך כדי ויוצאת מהחנות בנשימה ארוכה".

קשה ללא להזכר באותו מעמד שחי ומוחשי בזיכרונה. "וזה לא שאני מובטלת", היא מבהירה. "אני עובדת בתור מורה ממלאת מקום, ובערב נותנת שיעורים פרטיים, אבל המציאות היא שהחיים עולים כסף, ולא תמיד יש איך להשביע את חשבון הבנק הרעב, שבולע את המשכורת שלך, את הארנונה (80% הנחה), את המשכנתא, חשבון חשמל, מים, חיידה. זהו. נגמר הכסף. ומה עושים עם היום יום? זה משהו שלא מדברים עליו כל כך. רק המקרים הקשים מגיעים לקופת העיר, ויוצאים בקול רעש גדול עם עלונים מחרידים. אף אחד לא יספר על אישה כמוני שיש לה מינוס של 30 שקל, אבל היא לא יכולה לקנות כלום, כי הבנק לא נותן לה מסגרת. המשכורת שלה

הרבנית סיפרה בכאב על המשפחות הללו, ואני כאבתי יחד איתה. לא יכולתי להימנע מלחשוב על כל אותן משפחות שלא הגיעו לבית הרב, כי הסיפור שלהם לא היה מספיק קשה. כי הם עדיין מצליחים איכשהו להתמודד ולהרים את הראש מעל הגלים המאיימים להציף ולהטביע, הם רואים את הספרות האדומות ואת קו המינוס לידם, ומנסים לקצץ בהוצאות, להגדיל הכנסות, ולהמשיך להתפלל על פרנסה טובה ובכבוד. אותן משפחות מתמודדות בשקט, הם לא משתפים את הציבור בבעיות הכלכליות. וכמובן לא את ההורים שגם הם לא נולדו עם כפית של כסף בפה. בשביל מה להדאיג?

באותו רגע גמלה החלטה בליבי. אני אהיה זו שאכתוב את הסיפור שלהם בקול. אעלה למודעות את ההתחבטויות, את הקשיים היומיומיים, שלפעמים משנים את ההחלטות היפות שהחליטו מראש. את החיים על קצה הקו, והצורך להתיישר איתו ולעמוד על הסקאלה בצד הנכון שלה.

כך נולד הספר של 'קצת מתחת לקו'. ספר הנועד למבוגרים שבינינו. לכל מי שחווה, וגם למי שלא. הספר מביא את ההתמודדות משני הצדדים. את המשמעות של הכסף הגשמי בחיי משפחה עם שאיפות רוחניות, המשקל שהוא לוקח על עצמו גם כאשר מדובר בענייני רוח, וההשפעה הרבה שלו על חיי השגרה.

קוראות שקראו את הספר, התאספו לפאנל וירטואלי, ושיתפו את התחושות שלהן כלפי הנושא הכלכלי, וההיבט שלו על חייהן והן מביאות ומביעות את דעתן בעניין.

קצת מתחת לסקאלה

"בכל יום נעמה מתקשרת, ושומעת בטלפון מידע על מצב העו"ש שלה. כשמגיע מכתב בדואר, והוא נושא ספרות אדומות, היא מתחילה להילחץ. מתוך רצון להתמודד עם האובדן דראפט, בעלה מצייע לה להשכיר את הדירה לחופש, להרוויח כמה מזומנים בעבורה, ולקבל מרווח נשימה.

אלא שאז נעמה מגלה שכדי להשכיר דירה צריך שהיא תהיה 'יציגית. ובשביל זה צריך לתקן את הכיסא הישן. לתקן כיסא עולה לפחות 100 שקלים ואת זה הם רצו להרוויח בשביל לכסות את המינוס".

"מדובר כאן על שקלים קטנים. אבל אני כל כך מזדהה", מספרת אסתר, שקראה את הספר והרגישה צורך להגיב עליו. "אנשים חושבים - מה זה מאה שקלים. ואיזה ראש קטן יש להם. שייפצו וישכירו את הדירה בכיף. כנראה רק מי שחווה מחסור של

מאה ש"ח, יבין כמה הם משמעותיים".

"נעמה מנסה לשרוד עם עבודות למיניהן ואינה בוחלת באף עבודה".

"כל עבודה מכבדת את בעליה", משתפת רחלי, מנקה בבית ספר. "בתחילה היססתי אם לקחת על עצמי עבודה כזאת. בעלי אמר לי שהיא לא ממש מכובדת. המנקה אצלם בשיבה היה בכלל בן מיעוטים, עובד זה. אז מה הקשר שאלך ואנקה לי כיתות? לאחר שביררתי את הפרטים המדויקים לגבי העבודה, הבטיחו לי שאני מנקה בשענה שבית הספר ריק, זה הפך את התהליך לקל יותר. כמובן שהדבר ששכנע ביותר הייתה ההבנה שהרבה יותר קשה למות מרעב מאשר למות מבושה. אני מקבלת שכר יחסית גבוה לשענה שהוא הרבה יותר מאשר חברה שלי, מנהלת חשבונות מתחילה, מקבלת. אני מפרנסת את משפחתי, ורואה בכך כבוד גדול. גם אם המקצוע שלי לא נחשב לנוצץ".

"רק כשחברה של נעמה מספרת לה על המשכורת שלה, נעמה מבינה את ההבדלים. העלילה מתגלגלת כשנעמה מוצאת את עצמה חוסכת פרוטות ומנסה להתמקד בחצי הכוס המלאה".

"אני זוכרת את עצמי במצב כלכלי לא קל", בינה מספרת. "היו לי הוצאות רבות של טיפולי שיניים, והוצאה גדולה על ילד שהתפתחות שלו דרשה קידום מגורמים מקצועיים וקופת החולים השתתפה רק חלקית. ואז אני מגיעה לחברה, אחרי שהחלטתי לוותר במכולת על ממרח חמאת בוטנים כי הוא הרבה יותר יקר מקוטג', והיא מציעה לי שנצא קצת לקניות לכבוד החג. שמחתי לשחרור. יצאנו, והיא נכנסת לחנות ביגוד לילדים, ומוציאה סטים שלמים בתחילת עונה. לכל ילד שני סטים, בסכום בלתי מבוטל, ומשלמת מזומן. עמדת ליזה ופערתי את הפה. היא שאלה אותי: "את כבר מאורגנת?" וגמגמתי לה שכן. בטח אני מאורגנת. עם ביגוד משנה שעברה, פלוס שקית שיסתי שלחה לי. אם כל הזמן התמודדתי עם המצב מתוך זרימה והשלמה, פתאום הבנתי שיש כאלו שהכסף זורם אצלם. זה היה לי הרבה יותר קשה להמשיך כך. ודווקא אז, הקב"ה כנראה שמע את תפילתי שהגיעה מלב כואב, וקיבלתי מענק מסוים שעזר לי באותו זמן. למרות שאת הבגדים לאותו חג השלמתי בחנות יד שנייה, אבל לפחות הרגשתי שזה מתוך בחירה, ולא מתוך חוסר יכולת".

"אני חושבת שההשוואה בין חיים שלי לעומת של אחרים לא אמורה בכלל להיות מדוברת", סוברת טובה. "לעולם אי אפשר לדעת עם מה השני מתמודד. הנה, גם בסיפור מתברר שהחברה מתמודדת עם ציפייה לילדים, ונדרשת להוציא ממון רב וכך בהמשך הסיפור. אהבתי את ההיבטים מכל הכיוונים. זה שיש לך כסף, לא מבטח אותך מבעיות אחרות. לא נולדנו לעולם חף מבעיות. ולעולם

לא נכון להשוות".

לא נגלה ספוילר, לכן נדלג על הקטע המשמעותי, ונספר כי בהמשך הסיפור נעמה פוגשת דמויות שהכסף לא מהווה בעיה עבורן, ובכל זאת, גם להן יש על מה לספר...

שדה קוצים

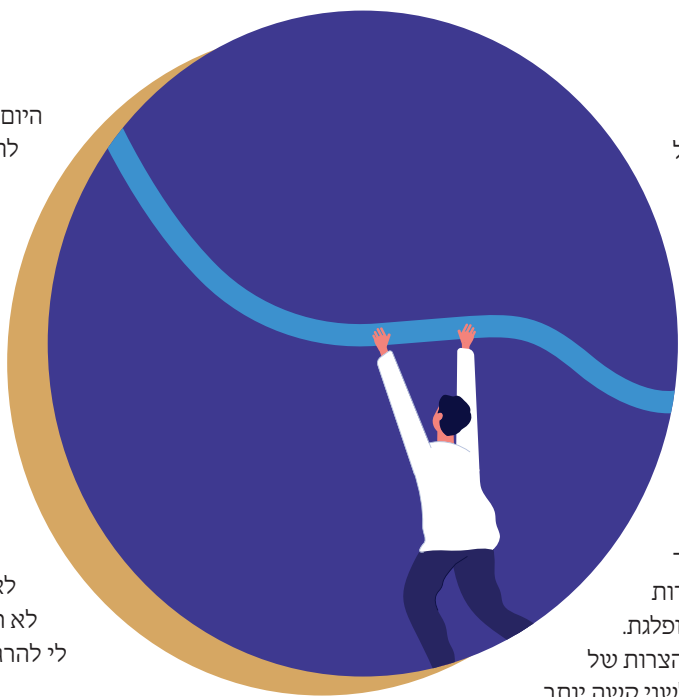
כדי להקיף את הנושא מכל הכיוונים, הספר מביא גם את הצד השני. "אהבתי את המהפך הקיצוני, ואת הצורך להתמודד גם איתו", מספרת בת שבע. למרות זאת, הצד השני מובא בוהירות מופלגת. "יש אנשים שמתנחמים בכך שהצרות של אחרים גדולות יותר. משל אם לשני קשה יותר, אז לי הרבה יותר קל", היא מאריכה. "אבל צריך לדעת

שלכל אחד נקבעה התמודדות והוא קיבל כוחות ואופי שמתאימים לאותה התמודדות ויעזרו לו למלא את התפקיד שיועד לו אישית. כך שגם אם למישהי אחרת נראה שקל יותר, אין צורך למצוא בה פגמים. קל לה יותר? כי ככה הקב"ה רצה. מותר שיהיה לה קל, ומותר שיהיה לי קשה. הקושי שלה לא יפתור את הקושי שלי".

במהלך הסיפור עולה הסוגיה על מה שמסמלת העבודה והיציאה אליה. "אני יוצאת לעבודה, לא בגלל הצורך בכסף. בעלי מפרנס ב"ה יחסית טוב", מגלה רעות. "אני יוצאת כי אני חייבת לצאת. חייבת להרגיש סיפוק. שצריכים אותו, שקוראים לי כי אני נדרשת. התפקוד בבית חשוב אבל לא מספק אותי לצערי. אני מעדיפה להביא עוזרת ולצאת בבוקר לעבודה, מאשר לעבוד במקום העוזרת ולקטר כל הזמן".

רעות ניסתה להישאר בבית תקופה ולשמש עקרת בית למופת. "זה לא הלך לי. מה לעשות? אני יודעת שנשים רבות היו שמחות להתחלף איתי. אבל אני קמלתי. זו המילה. הרגשתי שאני עוד פעם שוטפת כלים, ועוד פעם מכינה אוכל, ולמרות שזה תפקיד חשוב, הוא לא נתן לי את העניין שאני צריכה. הייתי בדיכאון. יצאתי החוצה, לעבודה, וכשחזרתי להכין ארוחת צהרים, הרגשתי הרבה יותר טוב. שאני סובבת כל הזמן סביב אותו הדבר, אלא הארוחה היא חלק מהצורך. מאז אני מבינה שיש כאלו שהעבודה לא רק מביאה להן פרנסה, אלא מס ערך מוסף של המון צרכים שמתמלאים. מי שמסוגלת לקבל את הכל בבית, מעולה. מי שלא, חשוב שתהיה מודעת לכך".

"אני רוצה לחזור לדבר רגע על העניין הכלכלי", מבקשת אסתר. "בזמנו עבדתי בעבודה שלא העריכו את העובדות. המעסיק היה בטוח שכולן רוצות לנצל אותו, והמטרה שלהן היא לעשוק אותו. הוא חשש להודות או להחמיא על התוצאות, וכך גם האחראית שמעולם לא החמיאה לעובדות, כדי שחלילה הן לא תרמנה ראש. כל הזמן היו תלונות, ולמרות שהעובדות התאמצו לעשות גם מעבר, ההרגשה מצידי הייתה שזה לא מספיק, או שזה גם מחובתן, אז למה הן מצפות לשבחים? האווירה הייתה מורעלת. ממש כך והשתוקקתי לעזוב. אבל לא היה לי אומץ! אם אעזוב, איך ייכנס הכסף? איך נשלם חשבונות חשמל? מים? לגנים? כרטיסי אשראי? לא העזתי לעזוב. ניסיתי לחפש עבודה במקביל, אבל לא היה לי זמן. בבוקר עבדתי, אחר הצהרים הייתי עם הילדים, שנאתי לקום בבוקר, שנאתי ללכת לעבודה. הייתי ממורמרת במהלך

היום, וגם הילדים בבית סבלו מכך. ואז יצאתי לחופשת לידה. ופתאום, כשהייתי רחוקה הבנתי כמה סבלתי וכמה האווירה הייתה נוראית עבורי. זה מה שנתן לי את הדחיפה הנדרשת וכך הגשתי בקשת התפטרות. חתמתי קצת אבטלה, ואז מצאתי עבודה מקסימה שעד היום אני נמצאת בה ב"ה. ובכל פעם אני משחזרת את המצב הבלתי אפשרי הזה שעמדתי בו, עם כל המתח של המצב הכלכלי שסתם לי את המחשבה ולא נתן לי אפילו את היכולת לדמיין משהו אחר, אני מבינה עד כמה זה היה קשה. היום אני לא מרוויחה הרבה יותר, אגב, אבל הרווח לא רק כלכלי, אלא גם בתודעה הזו שמותר לי להרגיש טוב, להרגיש עובדת ולא שפחה".

שלא ניפול

"נעמה ומשפחתה יכלו ליפול בהשקעות כלכליות רבות. השקעה כלכלית שנעמה נתקלה בה, נראתה מפוקפקת, והם החליטו למשוך אותה".

"מה ראתי לנכון להוסיף פה סיפור של השקעות כלכליות והסיכון שלהן?" שאלו אותי.

והתשובה מחזירה אותי להתחלה. לכתבה ההיא על הסיכון של נפילות והונאות כלכליות שעלולים ליפול בהן.

כי גם אם יש לך כסף או שאין לך ואתה מסכים לסכן דירה כדי לבדוק אופציות כלכליות שנראות בטוחות, עדיין יש לדעת שצריך לבחון אותן מכל כיוון. כי גם אם הן נראות בטוחות, לא בטוח שהן אכן כאלו.

"לפעמים דווקא המצוקה גורמת לך לנסות אופציות קלות יותר", משתפת בת שבע. "ניסית להחליף עבודה, צמצמת הוצאות, לקחת תלמידות פרטיות בערב, אבל אפס. המינוס נשאר וקיים. ואז את שומעת שמישהי השקיעה 1000 ש' וקיבלה 4000 ש' בהשקעה בטוחה, את מבינה שיש אנשים שעובדים בפרך, לעומת אנשים שרק משקיעים מהצד בקלילות ומרוויחים. אחר כך את שומעת הרצאה של מנהל שמספר שהוא לא עובד אלא רק מפעיל עובדים תחתיו, ואת שואלת את עצמך: "אז מה, רק אני מוכר לך, וגורם לך לסמוך על אנשים אחרים שנחשבים למבינים בעניין. בלי לדעת עובדות בסיסיות. וכאן הסיכון מגיע, והוא עמוק ומצער. כי אח שלי הפסיד את הדירה שלו בגלל צעד נואש".

"גם אדם שמשתדל לקחת את העניינים באחריות, ולא 'לעשות שטויות' עלול להיתקל בפרסומות מבטיחות, ולנסות לקחת את אפיק ההשתדלות שלהם לאותו כיוון", סוברת רחלי. "כשהוא מודע לכך שאנשים רבים חיים כמותו, וחווה את אותם קשיים כלכליים, ומתגבר עליהם בדרך נכונה, זו הקלה גדולה והמודעות הזו יכולה למנוע הסתכנויות. וזה חוץ מהעובדה שכשאתה מודע לנושא, אתה יכול להיערר אליו מראש לפחות בצורת ההתייחסות שלך אליו. הוקל לי כשקראתי את הספר "קצת מתחת לקו", עם העלילה שמספרת על משפחה בדיוק כמוני שמתמודדת עם סוגיות כלכליות למול שאיפות רוחניות, וללמוד שלא הכל נפתר כמו שהיינו רוצים. זה נתן לי מעין מראה על עצמי ועל ההתמודדות השוטפת שלי והוקל לי לדעת שיש הרבה כאלו שהקו הזה מהותי להם והוא מכריע ומקבל תשומת לב בחיי היום יום. מקווה שכולנו נפגוש את הקווים העליונים מקרוב".

